

IOANA BOT
Svájci napló

1994. október 28. péntek, Zürich

■ Le kell írnom, a hét melyik napja van éppen, másképp elfelejtem. Lehet, hogy én vagyok fura; lehet, csak úgy képzelem, más vagyok, mint a többiek (nem különb – nem értékről van szó –, egyszerűen más, mint valamiféle albínó fóka, akit az Egyenlítőhöz költöztettek); talán csak nekem tűnik úgy, hogy látom magam, és hogy hozzá kell dörögölözni a falakhoz; talán egy akváriumban vagyok, és nekem kell kitörni a falakat. Hogy kijöhessen belőle. Igaz, kívülről semmilyen hívogató kéz nem nyúl ki felém.

Röviden: a mai nap a magány napja volt, és az ónos eső és a borongós hangulatoké. Ma jobban vágytam haza, mint eddig bármikor. Mindenféle sötét és tehetetlenségből fakadó gondolatokon rágódtam (ez persze otthon is ugyanígy lett volna, ha őszinte akarok lenni magamhoz). Reggel nagy élvezettel olvastam és jegyzetelgettem Antoine Compagnon *La troisième République des Lettres* című könyvét. A stílus ugyanolyan itt is, mint a *La Seconde Main*-ben, úgy látszik, egy Proust-rajongó exhídépítő és útépítő mérnökre van szükség ahhoz, hogy homályban hagyott részletek és komplexusok nélkül íródjék meg a francia irodalomtörténeti gondolkodás története. A (poszt)strukturalizmus *parti-pris*-ja nélkül. Megnyugtató, és ugyanakkor reményeim szerint megoldja lansoniánus gondjaim jelentős részét. Mindenesetre kezdem úgy érezni, hogy nem jöttem ide hiába.

Which brings us back to do, ahogy az ének mondja: miért kísért folyton az a gondolat, hogy maximálisan ki kell használnom az itt töltött időt, és – főleg – miért konvertálok ezt a „kihasználást” folyton könyvekké, tanulássá, megtakarított pénzekké? Idegesítenek a saját korlátaim. Ma újra az történt, hogy egyedül reggeliztem (vagyis: az asztalhoz, amelyikhez leülök, más nem ül le, persze csak semmi paranoia, hiszen a többi bentlakó a saját etnikai csoportjai szerint tömörül), és lehet, itt az ideje, hogy végül is nyereségnek tekintsek olyan dolgokat is, mint például az új barátok szerzése.

Tegnap Geninascával beszélgettem. Látszott rajta, hogy szakad meg a fáradtságtól (hét diákkal beszélgetett öt órán keresztül); mégis szánt rám időt és energiát, szinte egy teljes órát. Mosolygós, olasz, beszédes figura. Berlusconi-ellenes. Románbarát, baloldali... Körvonalazatlan tervek közös kulturális programokról, találkozásokról a tanársegédekkel (nocsak!), de főként őszinte (?) érdeklődés a doktori értekezésem témája iránt, amely valójában nem kapcsolódik az ő kutatási területéhez, de amely megragadta, miközben magyaráztam neki. Vajon elég meggyőző voltam? Vajon perceként hány nyelvi hibát követek el? Vajon felszínre jön a rejtőzködő franciatudásom? Ahogy a némettudásom is – este Sataapati előadását hallgattam arról, hogy mi csoda és mit akar a *Justinus-Werk* (a Társadalom) és a *Heim* (az otthon), és nem volt gond a megértésével. Akadozó Hochdeutsch-ot beszélt, helyi *s*-ekkel és indiai *r*-ekkel (*I presume*). A tegnapi felvilágosításoknak köszönhetően sikerrel felporszívóztam a szobácskámat, beszereltem a lámpámat... Az egész nem tartott fél órát sem. És még mindig személytelen és kopár, ami itt körülvesz. Szabad poszttereket tennem a falra, de honnan szerezzek poszttereket?

A kopárságtól s a kétségbeeséstől menekülve lemegyek hat óra felé a tévésobába. A CNN-hírek mennek (az is valami), a tévé előtt a gyerekarcsú indiai, geológus doktorandus, akivel már találkoztunk az elmúlt napokban. Olyan, mint a külföldi diákok nálunkfelé: szocialista álmok, nyugatellenes szólások, hazafiság, hozzávetőleges angolság, és – *son numéro de charme* – a vallomás, hogy verseket ír, és hogy tud szanszkritul (nem, igazából nem tud). Úgy teszek, mintha bevinném – az, hogy én is tudni látszom valamit a szanszkrit nyelvről és a versekről, láthatólag emeli az ázsiómat gyerekes szemében. A hírekből csak annyival maradok, hogy Bill betette a lábát Kuweitba, és hogy Moszkva mellett kőolajtenger található éppen (jól értettem?), mintha egy sci-fi mozit néztem volna. Haza akarok menni, anyához, a saját kis kuc-kómba.

Október 29. szombat, Z

Kora reggel egymásra mosolygunk egy thaiföldi kiskölyökkel (a tejbe áztatott gabonapelyhek fölött), még csak most tanul járni. Rögtön világos volt, hogy én vagyok számára a legérdekesebb az egész étkezőből (és amikor az anyja kivitte, majd hogy orra nem bukkott, mert folyton visszafelé nézett, rám!), nem tudom, miért. Amúgy meg ugyanaz az édes egyedüllet, a feketekávé ízével.

Az összevissza időjárással nem törődve (a szemben lévő hegyeket megülte a köd, tehát jó idő lesz), belebugyolálom magam pelerin-páncélatomba, és elindulok, miután jól eszembe véstem a térképen a követendő útvonalat. Leballagok a patak mentén (a túloldalon van a Hauptbanhof, vagyis a pályaudvar, vagyis a város szíve), és nem balra kanyarodom (a turisztikai központ felé), hanem jobbra, ahol egy hosszú, széles utca egyenesen az új egyetemi campusig visz, amelyik szinte teljesen kihalt, ahogy eddig is. Aprócska autók surrognak a nedves aszfalton (szinte mind japán gyártmány, olyanok, mint valami nagy testű tengeri emlősök, ablakaik sötétített üvegűek, kerekeik terepjárművekhez valóknak tűnnek), a gyalogosok pedig főként idős emberek, kutyákkal és szatyrokkal (szombat van, piacnap), vagy fiatal szülők, akik négy év alatti utódaikat vonszolják maguk után. Nagyobb gyerekeket nem nagyon látni. Az emberek mind egyformának tűnnek (ruházatuk, arcvonásaik, sőt az illatuk is: kellemes illat ez, ami már messziről érződik, de mintha teljesen ugyanaz volna mindenkinél – talán valamilyen citromillatú mosószeré?), békés babák, kissé túlságosan is nagyméretű díszlet előtt. A városrész, amelyen átjöttem, szabályos elrendezésű, afféle villák és tömbházak közötti átmeneti képződményekkel, amelyek oszcillálnak a tiroli stílus (fazsalukkkal, amelyek már pusztá díszítmények, mert minden ablaknak alumínium sötétítői vannak, és süteményszínekben pompázó vakolattal), illetve az art nouveau között (amelyik ezen belül eléggé komor változat). A zöldterület kevés, ami van, viszont öreg, göcsörtös fákkal van tele... Úgy sejtem, ebben a városrészben legalább száz éve nem történt semmi komolyabb változás. És eszembe villan annak a neuchâтели diáknak az észrevétele, akivel együtt utaztam erre felé jövet: „Olyan ország ez, amelyik nem szenvedte meg a második világháborút.” Zürich esetében ez mindenesetre találó – a város a maga természetes módján növekedett, mint egy hatalmas gomba, koncentrikus körök szerinti elrendezésben: ami új, a széleken található, és minden, ami a központban van, régi, szolid, restaurált.

Szinte egy órát mentem egyfolytában, *en léchant* az amúgy nem túl sok kirakatot: olyan lakberendezési tárgyak, amelyek azt az érzetet keltik, hogy esetleg tényleg be tudnám otthonosan rendezni a lakásomat, kövek, amelyek Caillois *L'écriture des pierres*-jére emlékeztetnek (ez megjegyzendő). Megjegyzendőek az Apple márkajelzésű üzletek is, ezek viszont mind az utca túloldalán voltak, és úgy döntöttem, jobb, ha nem megyek át... A külső végén a sugárút belevész egy eléggé gizgazos senki-földjébe, amelyik tele van nyírfákkal, és amely alatt a rejtélyes „alagút” halad át, au-

tópályák és villamossínek besűrűsödési helye, amelyhez közelebb kerülni semmi kedvem. Jobbra fent az Uni Irchel, szürke épületek konglomerátuma (amelyek hasonlítanak az otthoniakra, csak lényegesen tisztábbak), mintha sötét gránitból lennének. Betérek a Winterthurstrasséra, és további egy órát jövök visszafelé (hasonló a látvány), amíg a saját városrészem szupermarketjéig érek. Bent hatalmas tömeg (többnyire szintén idős emberek!), és rájövök, hogy szombaton nem érdemes ilyen helyre jönni bevásárolni. Banán, pamplemousse-lé, iratkapcsok, *Le Figaro*, aztán felülök a siklóra, és hazáig megyek velem. A nap éppen a felhőkön próbál rést ütni, de a zaj, ami közben hallatszik, a repülőké.

Este látogató érkezik. Majdnem elájulok. Egy ősz hajú úriember: Luzius Keller tanár úr, a szemináriumról. A címemet a román tanártól kapta. És ezzel és ezzel a kérelemmel fordul hozzám. Vagyok elég merész ahhoz, hogy megkérjem, inkább franciául beszéljen (nem mintha nem érteném, amit mond, de azért...). Zavarba jön, és kéri az elnézést, hogy kicsit nehézkesen beszél franciául (amin azért mosolygok, mert ő az *Egzisztencializmus a nouveau roman-ban* című kurzus címzetes oktatója), de megnyugtatom, hogy kitűnően beszél franciául, és nem kell magát zavartatnia. Megértem végül, mit akar, ígérem, hogy segítek neki, de nem nagyon fér bele a dolog az általa megadott szűk időkeretbe. Elmagyarázom, hogy Proust nem az én szakterületem (ezen csodálkozik: hogyhogy meg tudtam akkor adni neki azt a három könyvcímet, amire szüksége volt?). Elmegy.

Miért van az, hogy mindig pár milliméternyivel elvétem azt, amit célul tűztem ki magamnak? És miért mindig ez a pár milliméter számít igazából (ami kívülről talán észre sem vehető)? Nem én voltam az, aki a helvétéknél akart tanulni? De igen! De én Laurent Jennyről és Genfről ábrándoztam... Ej, végül is Zürichben vagyok, nem elég ez nekem? Elég kell hogy legyen!

December 6. p. m.

Ha most otthon lennék, valószínűleg a készülődésekről szólna minden, a stresszről és az idegességről, arról az érzésről, hogy mindennek jónak kell lennie, és mégsem lesz az, amihez hozzájönnének még az egyetemi problémák s valamiféle belső nyugtalanság.

Itt viszont a leglassabban csordogáló napok egyike volt ez, rég nem volt már ilyen. Elfáradtam valószínűleg. Nehezen szánom rá magam, hogy kinyissam Croce *Estétikáját*; nehézkesen megy. Keveset dolgozom – kábé ennyit haladnék otthon is. És ez nagyon kevés, az itteni ritmushoz mérve.

Zaklatott éjszaka. Kint az eső fémes zajjal csapódik az ablakoknak, időnként valami szélviharféle süvít, himbálózna a narancssárga neonfények a város fölött. Szorongva alszom el, miközben a vonatokra gondolok és a szombati utazásra. Talán történik valami, és nem tudok elutazni. De mi történhetne? Ahogy az otthon lenni szokott – de mégis kicsit vadabb formában talán –, az utazáshoz-vonathoz-iskolához kapcsolódó félelmek beférkőznek az álmomba, mint régebben a Szamosújvár-rémálmok. Végeérhetetlenül képes vagyok ezekről álmodni (és hiába ébredek fel: az álom megvárja, hogy visszaaludjak): koszos osztálytermek, gyermekek bakalódásai, a tehetetlenség, az undor, a pánik érzése velük szemben, miközben tudom, hogy nincs ebből kiút, nem tudok elszökni, meg kell oldanom a helyzetet. Pulóverhegyek alatt és egy hatalmas zöld köpeny alatt alszom, mintha páncélba lennék burkolva. Az ágynemű frissen van mosva, de a mosószer szagát nem bírom.

Reggel esőszagtól friss a levegő, a vasútállomás felé ereszkedem. Eljátszom, hogy azt a vonatot kell elérnem, amelyiket majd szombaton. Mérem az időt, megtalálom a menetrendet, a vágányszámot, aztán a vonatot is; mintha fogyatékos lennék és to-

tálsan balfácán. Épp azon csodálkozom, hogy mindezt végig tudtam csinálni, mint-ha nem ez lenne a világ legtermészetesebb dolga. De hát nekem nem az.

Kilépek az állomásépületből, és egy megfelelő karórát keresek a boltokban. Az enyémmek kijött a helyéről a másodpercmutatója, s attól tartok, ettől a többi mutató is leállhat majd épp, amikor nem kéne. Órát vásárolni Svájcban – a turisták leggiccsesebb elfoglaltsága, kétségtelenül. Bosszant ez az újabb balszerencse. Az áratól megijedek rendszeren (ami tetszene nekem, az elérhetetlenül drága, ami meg nem, nos...). És persze az időzítés maga se jó: az összes üzlet kong az ürességtől ebben a korai órában, ilyenkor nem jön, hogy belépjek az üzletekbe, pontosan tudva, hogy az elárúsítók majd letámadnak, a maguk udvarias és idegesítő módján. Feladom. Most nincs kedvem társalogni senkivel.

Benézek az ösztöndíjasok titkárságára, megoldom az ügyeimmet (Sch-né rendkívül kedves, mintha nem is idevalósi volna; minden bizonnyal egyszerűen jól akarja végezni a munkáját). Felmegyek az Egyetem sugárúton, leveleket adok fel, ennivalót veszek a MiGrosban, aztán beülök a siklóba. A lefelé jövő fülkéből a Justinusheim-beli lengyelek integetnek. Mi jött rájuk? Mivel érdemeltem ki ezt? A kollégiumi folyosón Oswaldó és Eugenio vidáman válogatják és osztogatják a leveleket. Ajánlközom, hogy segítsek nekik, de eléggé ki vagyok merülve. Megragadom a saját postámat, megköszönöm nekik a saját nyelvükön, Eugenio közben nagy szemekkel bámul. Felmegyek a szobámba. Olvasok. Mint mindig, anya rendetlen, szakadozott, sűrűn írott sorai megnyugtatónak. Olvasok, újraolvasok, elalszom. Azt írta a levélben, hogy ősz hajúnak álmodott engem. Nocsak.

December 8. este

[...] Fürgén ereszkedem a Zentral Platz felé, ahol van egy kis órabolt. Már bele-törődtem, hogy nincs más választásom, mint hogy anyagi csődbe vigyem magam. Belépek, hosszasan nézelődöm (főleg az árakat), az egyetlen vásárló vagyok, az el-árúsító pedig nyilvánvalóan és feltétlenül kedves próbál lenni velem. A kettes szá-mú stratégiához folyamodom: ha már mindenképp turistaszerepbe kényszerültem, ők pedig frankofóbob, sztenderd amerikai angolra váltok. Az megy neki is. Remekül megértjük egymást, és az a Swatch, amelyik megtetszett nekem, csak ma 10 svájci frankkal olcsóbb. Megveszem, ő segít feltenni, mosolygok-mosolyog, és derűsen bú-csúznak turisztikus nyelvjárásunkban. Villamos – MiGros (nescafé) – haza. [...]

December 17.

Két napja értem haza a fárasztó genfi expedícióból, és már jó ideje nem írtam eb-be a naplóba. Sietősen alszom, nehézkesen találok vissza a németes életritmushoz, amelyikből kikölkentem, fizikai fáradtságot érzek, és főként belső kimerültséget az ötnapi erőlkifejtés után. Meghatározó tapasztalat volt ez számomra, kétségtelenül, de nem egészen úgy, ahogy vártam. Pedig már azt hittem, mindent elterveztem, és hogy nem érhet meglepetés. Úgy jöttem vissza Zürichbe, hogy belülről visítani tudnék, és – paradox módon – mégis boldogan, hogy az ösztöndíjam Zürichhez köt (és most először érzem ezt így), és hogy hosszú út áll közém és a genfi kísértések közé. Genf-ben áldozatul estem volna a létezés (szenvedésteli) örömeinek: megkaptam volna a frankofón és latin várost, amelyik otthonos számomra, az egyetemet azzal a szak-irányítóval, akivel szívesen dolgoznék együtt, a hozzám hasonló korú embereket, akik szívesen lennének a barátaim – én pedig szívesen tartoznék a körükbe; és meg-lett volna persze a párom, a másik énem, tele kedvességgel, nyíltsággal, készen arra, hogy kezelje (és előidézze) búskomor hangulataimat. Nem tudom pontosan, mi lett volna ebből, doktori értekezés biztosan nem. Úgyhogy: jobb nekem Zürichben len-ni, ez a legjobb megoldás. Van egy sor racionális érvem emellett, egy reggel nevetve

soroltam őket, egy kávéscsészébe temetkezve. Én a nevetést választottam, @ viszont nem. *Pas cette fois*. Komoly, őszinte, nyugodt, rendíthetetlen volt a pillantása... „*Tu as raison, c'est la meilleure solution.*” Végül is minden így van a legjobban. A világ egyensúlyban maradása érdekében legalábbis.

December 20. este, Zürich

[...] Úgy tűnik, halogatom a három genfi napról szóló beszámolót, amelyek annak eufóriájában teltek, hogy „Jenny tanítványa vagyok”, illetve a „tisztá lelkű Ioana és barátai fantasztikus és intertextuális története” jegyében. Néhány villanás csak. Nem számít, hogy nem fűzhetők fel egyetlen szálra, ami összeköti őket, úgysem fontos.

Az út az Egyetemre: kutyaurülékes járdák, franciamód dudáló autók a reggeli forgalmi dugóban, a vasúti sínek alatti mocskos aluljáró, aztán az elképesztően kék folyó (vajon számomra kéknek vagy zöldnek tűnik inkább?) és végül a régi vízmű hatalmas hangárja, amelyet barokk tengeri istenszobrok díszítenek. Különlegesen ellentéteződik mindez a monotonul modern háztömbökkel, amelyeket fémbevonat véd. Távolabb zajos főutak, amelyek a Cirkusz tér felé tartanak. Rövidítés a zsinagóga előtt (nem messze látszik egy hangszerjavító elképesztő műhelye), Victoria Hall, a Konzervatórium, a Rath Múzeum, az útkereszteződések, ahol senki nem figyel a közlekedési lámpákra, a park és az egyetem. Promenade des Bastions, Svájc alapító atyáinak szobrai (@ Kálvin János büszkeségéről, ahogy arról hagyakozik, nevének csupán a kezdőbetűit véssék majd fel sírkövére; én nevetek ezen, ő mérgeződik, de visszafogja magát). Az egyetem épülete, amelyik hirtelen nagyon otthonosnak tűnik: piszkos, elhanyagolt (távol az ETH fantomjaitól, és milyen jó nélküle!), zsúfolt, latin.

Délután fölfedezem a várost – a múzeumok zárva. Hideg van, olyan épületek mellett haladok, amelyeket jól az emlékezetembe szeretnék vésní, bámulom őket, és közben elfeledkezem magamról. Bevásárlóutcák, elképesztő, giccses kirakatok, amelyek mögött a drága üzletek konganak az ürességtől, a hiperszuper elárúsítók pedig igen nehezen leplezik unalmukat. A tó. Agresszív kacsa- és sirálycsapatok, amelyek ijedt hattyúkat kergetnek. A sirálynyilak vad sebességgel bukkannak elő a tó fölött lebegő ködből, mintha a kísértetek világából érkeznének: egy-egy pillanatra attól félek, hogy nekem ütköznek (és talán meg is esznek?); szeretnék leülni, de a köd miatt minden hideg és nedves, a padok is. A madarak párbaja nem tűnik megnyugtatónak; mondogatom magamnak a régi verset: „hisztérikus sirályok keringnek / egy nemlétező templom harangzúgásában / hol halak a védőszentek” [*Ana Blandiana verssorai – a fordító megjegyzése*]... Hiába. Visszaindulok az Egyetemhez, hogy találkozzam Jennyvel, és félek a kudarctól. [...]

Jenny tud a jövetelemeről. Örömmel, melegen üdvözl, de a régi áradozások nélkül. Leülünk beszélgetni. Hagyom, hogy kikérdezzen, és anélkül, hogy akarnám, mintha kívülről figyelném magam. Igyekszem minél érdekesebb válaszokat adni, tudva ugyanakkor, hogy közben elveszítem „elbűvölő spontaneitásomat”. Válaszok, magyarázok, magyarázkodom, egyre ijedtebben amiatt, amit érzek – hogy ez valóság. De nem találok az erőt magamban ahhoz, hogy visszafordítsam a kérdéseket; belülről ordítok magamra: mi történt veled? Közben meg ott működik bennem, hogy ez a hírneves professzor nem lehetne ennél barátságosabb ebben a helyzetben! Aheyyett, hogy örülnék a hatalmas szerencsémnek, hogy megismerhettem... A kikérdezés folyik tovább: megpróbálom kifejtetni neki az Eminescu „öngyilkos nyelvezetéről” való elképzeléseimet: mennyire szeretném, ha megnyerné őt ez a gondolat! Elmosolyodik, valószínűleg a lelkesültségem miatt; ha az a fajta tanár, akinek gondoltam, akkor minden bizonynyal ráérezett azokra a gátakra, amelyek bennem működnek. Valahonnan fentről látom a jelenetet: a halványan megvilágított szobát, füstszínű padlószőnyeggel. Köztünk az íróasztalt. Az ablak ezüstös háttéréből kivágvva, ő ugyanaz a ké-

kes, törékeny, aszimmetrikus, jó kedélyű jelenség, mint mindig. Mozcékony arc, figyelmcs, mélyre hatoló tekintet, amely a vastag szemüveglencséken keresztül is hatásos. Úgy tűnik nekem, közelebb áll voltaképpen a balett-táncosok ideges, mozgékony fiatalságához – vagyis voltaképpen kortalanságához: egy olyan test, amelyiknek az idegrostok jelentik a lényegét, és amelyik mintegy belülről világít. Barátságosan, mosolygósan válunk el egymástól. A Rue de l'Encyclopédie felé tartok, kétségbeesetten és kiürülten, mintha valami nagy kudarc ért volna.

Este, a B családdal az Egyetemi filmklubban. Két Alain Resnais-film (*Melo* és *I Want to Go Home*). Éjszaka, át a városon. Az ő értekezéséről beszélgetünk, a kritika kritikájáról. És arról a Genfről, amit most fedeztem fel.

Balázs Imre József fordítása

